
UDK 21.163.6'255:27-243.63:929Küzmič M.

Jožef Smej

Nadškofijski ordinariat v Mariboru

KÜZMIČEVI SKRITI PREVODI PSALMOV

V KNIGI MOLITVENI 1783

V pričujoči razpravi avtor objavlja nekatere vrstice iz psalmov, ki so skrite med drugim besedilom v *Knigi molitveni* 1783 Mikloša Küzmiča. Ta jih je prevedel na podlagi madžarske predloge. Küzmičev prevod se v razpravi primerja s prevodom Šandorja Terplana in z drugimi prevodi.

Ključne besede: Mikloš Küzmič, *Kniga molitvena*, vrstice iz psalmov, Šandor Terplan, *Vulgata*

In the article, the author publishes verses from the Psalms that are hidden inside other text in the prayer book *Kniga molitvena* (1783) by Miklós Küzmič. Küzmič translated them on the basis of the Hungarian template. His translation is compared to the translations of Sandor Terplan and some others.

Keywords: Miklós Küzmič, *Kniga molitvena*, verses from the Psalms, Sandor Terplan, *Vulgate*

Leta 2013 je izšel faksimile *Knige molitvene* iz leta 1783. To je že peta knjiga Mikloša Küzmiča (1737–1804), ki je izšla za časa njegovega življenja. Naslovnica: »Kniga MOLITVENA v-steroj sze nahájajo RÁZLOCSNE PONIZNE molitvi, z-dvójim pridavekom na haszek SZLOVENSZKOGA národa SZ-POBO'SNIM SZTROSKOM nikh plemenitih dobro csinitelov na [zvetlo]zt dána. STAMPANA, V-SOPRONI PRI Siess Jósef Jánosi vu leti 1783.«

Besede, ki so tu navedene z velikimi črkami, so v naslovnici namerno natisnjene rdeče. S tem je M. Küzmič med drugim hotel dati priznanje »dobročiniteljem«. Med te sodi tudi tiskar Jósef Siess, ker se je potrudil določene besede natisniti rdeče. Pri njem v Sopronu se je namreč Küzmič mudil zaradi korekture tudi po teden dni. K faksimilu *Knige molitvene* (KM) sem napisal spremno besedo pod naslovom Faksimilu *KNIGE MOLITVENE* 1783 na pot.

Dva psalma iz KM sta že bila obravnavana v posebni razpravi.¹ Tu bodo navedene in razložene nekatere vrstice iz psalmov, skrite med drugim besedilom KM, ne da bi bilo to kakor koli označeno, da so vzete iz psalmov. Avtor pričujoče razprave jih je moral z nemajhnim trudom poiskati, nato pa jih je primerjal s prevodom *Vulgate*, s prevodom Šandorja Terplana in drugimi prevodi. KM je priredba molitvenega besedila ustreznega madžarskega molitvenika.

¹ Jožef SMEJ, O prevodih psalmov v prekmurščino od *Martjanske pesmarice II* do *Pusztajove pesmarice* 1893, *Slavistična revija* 53/2 (2005) 2, 220–21.

Štirje primerki

- (KÜZMIČ 1783: 2): »Boug! Boug moj! K-tebi zdihávam vu etom ránom vrejme-ni. Tebé 'seja düsa moja«.
Vulgata: »Deus, Deus meus ad te de luce vigilo, sitivit in te anima mea« (Ps 62,2).
(TERPLAN 1848: 49): »Bôg moj Bôg. Zaütra te iscsem, 'zija tebé düsa moja«.
- (KÜZMIČ 1783: 2): »Boug [zrczá mojega! i náj bougsi táo moj, Boug na veke«.
»Deus cordis mei, et pars mea Deus in aeternum« (Ps 72,26).
(TERPLAN 1848: 59): »ti szi Bôg na veke szrczá mojega trôst, i moj tál.«
- (KÜZMIČ 1783: 2): »Kakkoli 'séden jelen setüje k-mrzlomi [ztüdeczi, tak rávno 'selej düsa moja k-tebi«.
»Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te« (Ps 41,2)
Šandor TERPLAN (1848: 34) prevaja to vrstico psalma (gotovo po Lutru): »Kak jelen letza za hladnov vodôv; tak düsa moja kricsi k tebi« (*so schreit meine Seele zu dir*).
- (KÜZMIČ 1783: 2): »Gotovo je [zrczé moje Goszpodne, gotova je düsa moja«.
»Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum« (Ps 56,8; 107,2).
(TERPLAN 1848: 45, 91): »Gotovo je szrcze moje, o Bôg, gotovo je szrcze moje.«

Drugi primerki

- (KÜZMIČ 1783: 3): »ár [zi tí [zrczá, i obíszť zbrojávajoucsi Boug«.
»scrutans corda et renes Deus« (Ps 7,10). V pridevniku »zbrojávajouči« je ključna beseda »broj«, zastareli izraz za »število«. ² Besedo »broj« uporabi tudi Gregorčič: »ki bitij si rodil brez broja.«
- (TERPLAN 1848: 6): »szrczá i obíszti zgrüntávajôcsi Bôg.«
- (KÜZMIČ 1783: 4): »Náj bode nyegova hvála vszigdár vu moji vüsztaj«.
»Semper laus eius in ore meo« (Ps 33,2).
- (KÜZMIČ 1783: 27): »Obramba na[[ja oh Boug pogledni na nász. I zgledni [ze na lícze tvojeja Krisztu[[ja«.
»Protector noster aspice Deus: et respice in faciem Christi tui« (Ps 83,10). Pazimo na besedi: »aspice – respice«, »pogledni – zgledni«; mojstrski prevod!
- (TERPLAN 1848: 69): »Bôg, zászloba nasa, vidí i zgledni sze na obráz Poszve-csenoga tvojeja;« po Lutru:« Gott, unser Schild, schau doch: siehe an das Antlitz deines Gesalbten!
- (KÜZMIČ 1783: 27): »[zká'si nám Goszpodne tvojo miloscso. I tvojeja zveličítela dáj nám«.
»Ostende nobis Domine misericordiam tuam: et salutare tuum da nobis« (Ps 84,8).
- (TERPLAN 1848: 70): »Szka'zi nam, Goszpodne, miloscso tvojo: i daj nam zveli-csanye tvoje.«

² Prim. Slovenski pravopis 2001: 393.

(KÜZMIČ 1783: 27): »Gospoud Boug vszejh jákoJzt povrni nász: Poká'si nám tvoje lícze, i zvelicsani bomo«.

»Domine Deus virtutum converte nos: et ostende faciem tuam, et salvi erimus« (Ps 79,20).

(TERPLAN 1848: 66) po Lutru: »O Bo'ze, Zebaoth trôstaj nász, i dáj nam szvétiti lícze tvoje, da sze zdr'zímó.« – »Herr Gott Sebaoth, tröste uns; lass dein Antlitz leuchten, so genesen wir.«

(TERPLAN 1848: 83): »Hváli Goszpodna, düsa moja, i ka je vu meni, nyegovo szvéto imé.«

(KÜZMIČ 1783: 43): »BlagoJzlávlaj düJa moja GoJzpodna. I vJza, Jtera Jzo vu mení, nyegovo Jz. Imé«.

»Benedic anima mea Domino: et omnia, quae intra me sunt, nomini sancto eius« (Ps 102,1).

(KÜZMIČ 1783: 43): »Pomoucs naJJa vu Iméni GoJzpodovom. Kí je Jztvouro Nébo, i zemlo«.

»Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit caelum et terram« (Ps 123,8).

(KÜZMIČ 1783: 43): »GoJzpodne poJzlüjhni mojo molitev. I gláJz moj naj k-tebi príde«.

»Domine exaudi orationem meam: et clamor meus ad te veniat« (Ps 101,2).

(TERPLAN 1848: 82) »Gospodne, poszlühni molitev mojo, i zezávanye moje prídi pred tébe«.

(KÜZMIČ 1789: 99): »Bojdi nám Goszpodne krepkoszti türen; Pred líczom nepriátela«.

»Quia factus es spes mea: Turris fortitudinis a facie inimici« (Ps 60,4).

(TERPLAN 1848: 48): »Ár szí tí vüpäzen moja, mocsen grád pred nepriátelom mojim« (prim. madž.: »Mert lettél nekem reménységem, és erős torony az ellenség ellen;« »reménységem« = »vüpäzen moja« = »upanje moje«; »erős torony« = »krepkoszti türen« (Küzmič), Terplan pa »mocsen grád«.

(KÜZMIČ 1789: 99): »Naj ne vzeme moucJi nepriáteo nad nami; I Jzin jálnoszti naj nám nemre skouditi«.

»Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non apponet nocere ei« (Ps 88,23).

(KÜZMIČ 1789: 99): »Gospodne ne vcsíni znami pouleg naJji grejhov. Niti nám pouleg naJje krivicze ne povrni«.

»(Domine) non secundum peccata nostra fecit nobis: neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis« (Ps 102,10).

(TERPLAN 1848: 83): »Necsiní on z nami pôleg grêhov nasi: nepovracšuje nam pôleg neprávdenoszt nasi«.

(KÜZMIČ 1783: 110): Ne Jz poumeni Jze Gospdne z naJji prvi grejhov, i naj hitró prevzeme nász tvoja miloscsa; ár Jzmo jáko nevolni gratali. Pomágaj nám zvelicJiteo Boug nass, i odpüsztí nám grejhe naJje za tvoje Jzvétó Imé.

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, cito anticipent nos misericordiae tuae, quia pauperes facti sumus nimis. Adiuva nos Deus salutaris noster: et propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuum (Ps 78,8–9).

(TERPLAN 1848: 66): »Neszpômeni sze z prvêsi grêhov nasi; szmilÿj sze hitro nad nami; ár szmo vra'zeni jáko. Pomágaj nam, o Bo'ze, zvelicsitel nas, za volo díke iména tvojeja, i ftisaj grêhe nase, za volo iména tvojeja.«

Vse kaže, da se glede »vra'zeni« Terplan naslanja na madžarsko predlogo vrstice tega psalma: »mert igen megnyomorodtunk«, tj. ker smo postali duhovno zelo bedni«. V. Novak navaja Terplana v zvezi z besedo »vra'zeni«; glagol »vraziti«, tj. raniti«,³ torej smo postali duhovno »ranjeni«, »nevolni«, bedni, revni. Zanimiv je Terplanov izraz: »ftisaj«, ki ne ustreza nemški predlogi »vergibt uns«, ampak prej madžarski predlogi: »légy kegyelmes« = »bodi milostljiv«; prim. lat.« propitius esto«.

V. Novak navaja tri pomene za glagol »ftišati«: 1. povzročiti, da postane kaj tiho, tišje; 2. pomiriti, umiriti; 3. povzročiti, da postane kaj manj izrazito. V Pleteršnikovem slovarju je drug za drugim glagol »vráziti«; prvi je razložen takole: »einritzen«, večkrat vrezati; drugi pa »knarren«, škripati. Nobeden torej ni v prekmurskem pomenu »raniti«.

(KÜZMIČ 1783: 118): »Spoumeni ſze znász Goſzpodne pouleg tvoje ſz. voule. Ne ſzpozábi ſze ſz. tvojeja ſzpráviscsa, ſtero ſzi ſzpravo od zacsetka (...) i blagoszlovi tvojo örocsíno.«

»Memento nostri Domine in beneplacito populi tui (Ps 105, 4).«

»Memor esto congregationis tuae, quam possedisti ab initio (Ps 73, 2).«

»Et benedic hereditati tuae (Ps 27, 9).«

(TERPLAN 1848: 87): »Szpômeni sze z méne, Goszpodne, pôleg miloszczse...«

(TERPLAN 1848: 59): »Szpômeni sze z csrêde tvoje, stero szí szebi ad dávnya szpravo.«

(TERPLAN 1848: 21). »i blagoszlovi örok tvoj.«

M. Küzmič latinsko besedo »congregatio« sloveni s »správišče«. »Správišče« ima trojen pomen: 1. zbor, zborovanje; 2. skupščina in 3. skupnost, občestvo.⁴

Terplan pa pravi, naj se Gospod spomni svoje »črede«. Tu se Terplan nasloni na latinski prevod: »con-greg-atio«. V tej besedi se na sredini skriva izraz »grex, gregis«, ki pomeni »čreda«. Küzmič navaja besedo »örocsíno«, tj. »dediščina«, ⁵ Terplan pa kar ohrani madžarski izraz za dediščino: »örok«. Madžarska oblika »örök« je starinski izraz za »örökség« (dediščina).⁶ Tu je treba pritrditi Marku Jesenšku: »Vpliv madžarskega besedja v prekmurskem jeziku je opazen, vendar pa se Küzmič (Mikloš, op. J. S.) v svoji zbirki besed ni zapisal nobene tujke ali nepodomačene besede, ampak je madžarske besede glasovno, pisno, pravopisno, naglasno in oblikoslovno prilagajal.« (JESENŠEK 2013: 215)

³ Prim. NOVAK 2006: 848.

⁴ Prim. NOVAK 2006: 687.

⁵ NOVAK 2006: 403.

⁶ Prim. *Magyar értelmező kéziszótár*, Budimpešta, 1972, 1057 (*Madžarski razlagalni priročni slovar*). Na kratko Magyar.

(KÜZMIČ 1783: 137): »Poka'ji meni milosztivno tvoje lice, i zvelicsan' bodem.«

»Ostende faciem tuam et salvi erimus«. (Ps 79, 4., 8., 20.).

M. Küzmič v molitvi *Priprávlanye k-šzpouvedi* navaja 4. 8. in 20. vrstico 80. psalma v edninski obliki: »zvelicsan' bodem«. Znak ' na koncu pomeni, da v pogovornem jeziku Prekmurci uporabljajo določno obliko: »zveličani bodem«. Npr.: »Csi szam zvelicsani (zvelicsana), tvoja vrejdnoszt tó je« (PUSZTAI 1893: 323).

Terplan namesto »poka'ji meni milosztivno tvoje lícze, i zvelicsan' bodem«, prevaja po Lutru (TERPLAN 1848: 66–67): »daj nam szvétiti lícze tvoje, í zdr'zimo sze« (lass dein Antlitz leuchten, so genesen wir; v madžarski predlogi, ki je tudi po Vulgati in Lutru: »megszabadulunk«; ozdravljeni, rešeni, osvobojeni, razbremenjeni bomo).

(KÜZMIČ 1783: 141): »Od moji šzkrivni grejhov me oc'íjzti Gošzpodne, i lüczke hüdoubé odpüšzti tvojemí šzlugi. Z-krivicze moje mladošzti, i nevejdnóšzti ne šzpoumeni šze oh Bo'se! i vsze moje grejhe miloštivnò doli zbrišji.«

»Ab occultis meis munda me: et ab alienis parce servo tuo« (Ps 18,13–14).

»Delicta iuventutis meae, et ignorantias meas ne memineris (Ps 24,7).

(TERPLAN 1848: 15): »Odpüszti mi i te szkrivne grêhe, obari szlugo tvojega i od ti zviseni.« Terplan sledi tu Lutrovemu prevodu: »Verzeihe mir die verborgenen Fehle, bewahre auch deinen Knecht vor den Stolzen.« Küzmič pa prevaja po Vulgati: »ab alienis«, se pravi »od lücke hüdoubé«, to je »od tuje hudobije«.

»Lücki« je pridevnik in tudi samostalnik, se pravi »tuj« in »tují«. Namesto »Z-krivicze moje mladošzti, i nevejdnóšzti«, ima Terplan (TERPLAN 1848: 19): »Z grêhov mladoszti moje, i presztopenya mojega«.

(KÜZMIČ 1783: 182–83): »Jaj meni! ka šze je moje 'salársztvo podú'salo. Hodi Goszpodne, i ne müdi šze! i šzpelaj me vö z-ete telovne vouze! Poká'si mi tvoje lícze, i zvelicsan' bodem.«

»Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar« (Ps 119,5).

»(Veni) Domine ne moreris« (Ps 69,8).

»Educ de custodia animam meam« (Ps 141,8).

»Ostende faciem tuam, et salvi erimus« (Ps 79, 4., 8., 20.).

(TERPLAN 1948: 105): »Jaj meni, kâ szem tühénecz med Mêsekom, i kâ prebivati morem med Kedár hütami. Mojój düsi je predugo prebívati med têmi ...«

Terplan tu sledi Lutrovemu prevodu: »Wehe mir, dass ich ein Fremdling bin unter Mesech; ich muss wohnen unter den Hütten Kedars. Es wird meiner Seele lang, zu wohnen bei denen...« V psalmih Vulgate, po kateri je Küzmič prevajal, ni imena *Mesech* (*Mesech* je kraj v Mali Aziji; *Kedar* je nomadsko pleme iz Arabije. Zdi se nam čudno, da Küzmič ni v duhu Vulgate izraza »incolatus« prevedel kot »tühinstvo«, »žalárstvo« je sicer po smislu isto kot »tühinstvo«; »žalárstvo« je po V. Novaku »kočarstvo, kajzarstvo«⁸; madžarska beseda pa pove še več: »szsellér« je tlačan,

⁷ Prim NOVAK, 2006: 229.

⁸ NOVAK 2006: 935.

ki nima ne zemljišča ne svoje kože,⁹ in je potemtakem »tühéneec«, se pravi »tujec«¹⁰ na zemlji.

Namesto »ŹpelaŹ me vö z-ete telovne vouze« (Küzmič), ima Terplan (TERPLAN 1848: 116): »Vöpelaj z temnicze düso mojo.«

Sklepne misli

Kot da bi M. Küzmič slutil velik pomen, ki jo bo imela njegova KM, ji ni dal naslova Knjižica molitvena (v pismu škofu Szilyju jo namreč imenuje *Libellus precatorius*, tj. knjižica molitvena) (prim. ŠKAFAR 1975: 277), ampak *KNIGA MOLITVENA*. Bolj po formatu 14 x 8,50 cm, kot po številu strani 302, bi zaslužila le naziv knjižica. Tudi v tej svoji knjigi čisti svoj materni jezik raznih kajkavizmov. Najdemo jih kar nekaj v prvi znani prekmurski knjigi, v *Malem Katechismusu* Franca Temlina 1715: »pak, koteri, kakove, takovi, ovako, beŹŹe, VucŹeniczi, Otecz, Oczi.« V istem *katekizmu* pa je Temlin ohranil očenaš iz starega predreformacijskega izročila: »Ocsa nas kiŹzi v NébeŹzajh...«, se pravi »Ocsa«, ne *Otecz*«. Sicer pa ne gre prezreti njegovega truda ob prevajanju Lutrovega Malega katekizma; prevajal ga je z veliko pažnjo: »ŹztákŹov páŹzkov, zkákŹov Źzem naibole mogau, (sem ga) na csíŹzti ŹzlovenŹzki jezik preloŹo« (TEMLIN 1715: 9).

Skrb za čisto prekmurščino odseva tudi pričujoči prevod posameznih vrstic psalmov. Glede tega se trudita oba, tako M. Küzmič kot Šandor Terplan. Oba je vezal gorički govor, velik del prekmurskega narečja; M. Küzmič je bil doma v kraju Dolnji Slaveči, Terplan pa v Ivanovcih. Oba kraja sta bila daleč od kajkavščine (hrvaščine), zato v njunih prevodih ni sledu tega kajkavsko-hrvaškega jezika, ohranjenega predvsem v starejši *Martjanski pesmarici* iz 17. stoletja (čeprav so seveda v njej tudi tipični prekmurski izrazi). M. Küzmič je v pismu z dne 1. novembra 1771 škofu Jánosu Szilyju naglasil, »da se zelo moti tisti, ki si je pred nedavnim drznil zatrjevati vam, gospod škof, da mi in naše ljudstvo natančno razumemo Hrvaški evangelij (*Croatium evangelium*) (prim. SMEJ 1997: 537).

M. Küzmič je kot vice-ešpereš (dekan) zahteval od medmurskih varaždinskih pastrov frančiškanov izpit iz prekmurščine, preden so bili nastavljeni kot dušni pastirji v njegovi dekaniji.

Psalmi so bili takrat del vsakdanjega bogoslužja (brevir, misal). V misalu so vrstice iz psalmov v introitu (vstopni spev), po berilu kot napotek v vzklik aleluja, pri aleluji, v gradualu (stopniški spev), v ofertoriju (darovanjski spev) in v komuniju (obhajilni spev).

V. NOVAK (1976: 73) glede Terplanovega pisanja ugotavlja: »V pravopisu je *ou* nadomestil z *ô*, *ej* z *ê* (...). Opustil je dolgi Ź (...). Terplanovo najpomembnejše delo je prevod psalmov v prekmurščino (...). Prevod je terjal močno besedno ustvarjalnost.«

Glede dolgega Ź M. Küzmič ni enoten. Včasih piše »GoŹpodne,« nato pa »Goszpodne« (KÜZMIČ 1783: 118). Za črko »ž« uporablja M. Küzmič »s« ali »j«, medtem ko Terplan ima za »ž« »z«.

⁹ Magyar 1972: 1540.

¹⁰ NOVAK 2006: 775.

Pomen KM vidim tudi v tem, da je bila močna obramba pred madžarizacijo, in sicer že od leta 1874, posebej pa po letu 1894. Franc Ivanocy navaja norveškega pisatelja Bjørnsona, ki pravi, da madžarski škofje kot tudi drugi svetni šovinisti do smrti stiskajo tiste, ki govorijo drug jezik. Nato Ivanocy z žalostjo ugotavlja, da se vsak slab človek čuti poklicanega, da »sub titulo« madžarizacije iztrga Prekmurcem najprej jezik, potem pa še vero. (prim. SMEJ 1975: 57–62)

Zakaj je bila ravno KM obramba pred madžarizacijo? Ker je bila »brevir«, vsak dan brana zjutraj in zvečer. Še vedno mi pozvanja v ušesih molitev moje babice po očetovi strani, Katarine Smej, roj. Horvat (roj. 1856 v majhni vasi Bukovnica, v šolo ni hodila, učila jo je brati in pisati neka žena iz Strehovcev, gotovo po *ABC kni'siczi*, ki jo je M. Küzmič izdal pred KM). Zvečer pred spanjem nam je otrokom na glas izlivala bolj v srce in dušo kot v ušesa: »*Na poszteli le'sécs [zi dobro premiszli, da more biti gori ne [ztánés, nego [ze mrtev nájdes. Kama pa düsa? dén je premino, ka [zi dobra vesíno? c[si [zi hüdou 'liveo, i nemas voule escse tvoji grejhov osztaviti, kak [ze mores vüpati zvelicsanya? Prvle pa kaka zaszpis', ali c[si [ze v no-c[si prebüdis, navli [ze etak zdihávati]*«. Šele pred kakimi 30 leti, ko sem začel preučevati KM 1783, sem opazil, da je omenjeno besedilo iz (KÜZMIČ 1783: 175–76). Se pravi, da je babica znala to na pamet, saj smo imeli doma le 22. natis Küzmičeve KM 1783: *MOLITVENA KNIGA, popravljena sztara szlovenszka* [...], V Radgonji 1910. V tej pa ni omenjenega besedila; znamenje, da se je omenjeno besedilo širilo iz roda v rod. Stare *Molitvene knjige* ali *Knige molitvene* so devali umrlim v krsto. Tudi ob smrti se niso mogli ločiti od njih.

Glede jezika M. Küzmiča tudi v prevodu vrstic iz psalmov moramo pritrđiti Božidarju Raiču, ki je v slovenskem tisku kot prvi temeljiteje pisal o Ogrskih Slovencih: »Küzmič Mikloš, svetoga Benedika fare duhovnik ino okrogline slovenske vice-öspörös, je spisaval slovenske knjige in kakor sam veli, obračal na stari slovenski jezik [...]. Iz njegovih knjig se more prelepega jezika učiti ter njegovo draginjo in krasoto spoznavati učenjak, ki ni imel prilike občiti s tem narodičem. (RAIČ 1867: 70) Zanimivo: enako priznanje daje M. Küzmič svojemu soimenjaku Števanu Küzmiču: »knjigo (*Nouvi zákon* 1771, op. J. S.) z užitkom berejo (*cujus cum lectione delectentur*) zlasti tisti, ki drugega jezika ne razumejo [...]. V *Ivanovskem dolu* 1. novembra 1771.«¹¹ Glede na latinski tekst, bi morali dobesedno prevesti takole: »z branjem kature (namreč *Nouvoga zákona* 1771) naj se naslajajo itn.

Moj ure in ure trajajoči trud pri izluščevanju vrstic iz psalmov, skritih v KM, ne bo zaman, če se bo kak slavist lotil preučevanja »brevirja« na način, kot je to storil Marko Jesenšek ob *ABC kni'siczi* Mikloša Küzmiča.¹²

VIRI IN LITERATURA

Marko JESENŠEK, 2013: Besedoslovne lastnosti prekmurskega jezika (na primeru Küzmičevega abecednika *ABC kni'sicza* na narodni soul haszek, 1790). *Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika*. Ur. M. Jesenšek. Bielsko Biala, Budimpešta, Kansas, Maribor, Praga: FF UM.

¹¹ SMEJ 1997: 537–38.

¹² JESENŠEK 2013: 208–17.

- Mikloš KÜZMIČ, 1783: *Kniga molitvena [...] na haszek szlovenszkoga naroda [...] na [zvetlo]zt dána*. Stampana, v-Soproni pri Siess Jósef Jánosi vu leti 1783.
- Vilko NOVAK, 1976: *Izbor prekmurskega slovstva*. Ljubljana: Zadruga katoliških duhovnikov.
- , 2006: *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Jožef PUSZTAI, 1893: *Krscsánszko katholicsanszke cerkvene peszmi [...]*. Budimpešta.
- Božidar RAIČ, 1867: Črtice o Prekmurcih in o njihovem govoru. *Narodni koledar in Letopis Matice Slovenske za leto 1868*. Ljubljana: Matica Slovenska. 53–76.
- Slovenski pravopis*, 2001. Ur. J. Toporišič idr. Ljubljana: SAZU, ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Jožef SMEJ, 1975: *Pastoralna dejavnost Ivanocyjevega kroga*. Maribor: Škofijski ordinariat. 57–62.
- , 1997: Se je Mikloš Küzmič v svojem prevodu Evangyeliomov res naslanjal na Štefana Küzmiča? *Slavistična revija* 45/3–4. 533–44.
- Ivan ŠKAFAR, 1975: Iz dopisovanja med škofom J. Szilyjem in Miklošem Küzmičem v zvezi s sedmimi Küzmičevi knjigami. *Slavistična revija* 23/1. 269–88.
- Franc TEMPLIN, 1715: *Mali Katechismus, tou je tou krátki návuk yöre ker[chan]zke [...] na szlovenszki jezic prelojeni*. Stampano v-Saxonii v-me[zti Halla imenuvanom po Zeitler Andradi. Anno 1715.
- Šandor TERPLAN, 1848: *Knige 'zoltárszke. Szlovenszene po Terplán Sándori*. V Kösze-gi, 1848. Stampane z sztroskom i píszkmi Reichard Kàrola i szinov.

SUMMARY

The author first points out the facsimile publication of Miklós Küzmič's *Kniga Molitvena* (1783) from 2013. In its title, some words are intentionally printed in red. The author of the article wrote the introduction to the facsimile titled "Faksimilu KNIGE MOLITVENE 1783 na pot." *Kniga molitvena* (1783) is not a translation, but rather an adaptation of a corresponding Hungarian prayer book. Dispersed throughout prayer texts are numerous verses from the Psalms but without any reference to the corresponding psalms or numbers of the verses. Locating them in the prayer texts and determining their origin presented a great challenge for the author of the article. The core of the article is based on twenty-four psalm verses extracted from the prayer text. Miklós Küzmič translated them from Hungarian, with the translation from *Vulgate* in mind. He knew psalms in Latin by heart. In the breviary that was in use among clergy at the time, all 150 psalms were arranged so that clergy would get through them weekly in their prayers. Psalm verses were also used in the Missal, i.e., in the Introit (the opening chant), the offertory (offering chant), and the communion. The author compares Küzmič's translation of the Psalm verses to

the translation in Vulgate and the translation of Sandor Terplan, who used Luther's translation of the Psalms and their translations into Hungarian. Both M. Küzmič and Terplan had several translations at their disposal. However, they were independent in their translation, enriching the lexicon of their Slovene language—if necessary, by deriving new words and expressions. They had the Goričko subdialect—a large part of the Prekmurje dialect—in common: M. Küzmič was from Dolnji Slaveči, Terplan from Ivanovci. Both villages are far from the Croatian Kajkavian, therefore, there is hardly a trace of the Croatian dialect in their translations, unlike the older *Martjanska pesmarica* from the 17th century (although it also contains typically Prekmurje expressions).

In the conclusion, the author points out that Küzmič's *Kniga Molitvena* was a strong defense against Hungarian assimilation efforts. The author's hard work in locating the psalm verses and comparing them to other translations will not be in vain if some other Slavic scholar examines *Kniga Molitvena* in a way similar to Marko Jesenšek's treatment of Miklós Küzmič's *ABC kni'zicza*.

